

Jongere en oudere werknemers: hun werk, werktijden, ongevallen en verzuim

Deelresultaten Nationale Enquête
Arbeidsomstandigheden 2003

Nederlandse Organisatie voor toegepast-
natuurwetenschappelijk onderzoek TNO

P.G.W. Smulders

*Jongere en oudere werknemers: hun werk, werktijden, ongevallen en verzuim
Deelresultaten Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*

TNO Kwaliteit van Leven | Arbeid

Polarisavenue 151
Postbus 718
2130 AS Hoofddorp

T 023 554 93 93
F 023 554 93 94
www.arbeid.tno.nl

Deze publicatie is te bestellen via:

F 023 554 93 94
E receptie@arbeid.tno.nl
Prijs EUR 17 excl. BTW

ISBN-nummer 90-5986-135-3
© 2005 TNO

Auteur:
Peter Smulders

Druk: PlantijnCasparie Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Gemiddelde leeftijd van beroepsgroepen	7
3	Type arbeidscontract	9
4	‘Psychische’ werksituatie	11
5	‘Fysieke’ werksituatie	15
6	Werktijd, overwerk en tijd voor zorg	21
7	Uitgevoerde en benodigde arbo-maatregelen	25
8	Gezondheid, herstelbehoefte en RSI	27
9	Chronische ziekte en arbeidshandicap	31
10	Arbeidsongevallen	33
11	Ziekteverzuim	35
12	Samenvatting resultaten	39
13	Relevante literatuur NEA	45
	Bijlage 1: Geanalyseerde thema’s en vraag-items	47
	Bijlage 2: Beschrijving NEA-steekproef (2003)	51

1 Inleiding

Het ministerie van SZW heeft TNO Arbeid verzocht een rapport uit te willen brengen – op basis van de NEA-2003-data (zie beide bijlagen) – over arbeid en gezondheid van ouderen versus jongeren.

De NEA staat voor de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden, waaraan eind 2003 ruim 10.000 Nederlandse werknemers meededen.

Het rapport start in hoofdstuk 2 met een overzicht van de gemiddelde leeftijden van de Nederlandse beroepsgroepen.

Hoofdstuk 3 gaat over de vraag in welke mate jongeren en ouderen in “vaste dienst” zijn of tijdelijk werk uitvoeren.

Daarna volgen twee hoofdstukken over respectievelijk de ‘psychische’ en ‘fysieke’ werksituatie.

Hoofdstuk 6 geeft inzicht in de tijd die werknemers besteden aan werk, overwerk en zorg thuis.

Hoofdstuk 7 laat zien hoe de ondervraagde werknemers over de genomen en nog benodigde arbo-maatregelen oordelen.

Hoofdstuk 8 tot en met 11 gaan respectievelijk over een aantal gezondheidsaspecten (waaronder herstelbehoefte en RSI), het hebben van een chronische ziekte en een arbeidshandicap, arbeidsongevallen en ziekteverzuim.

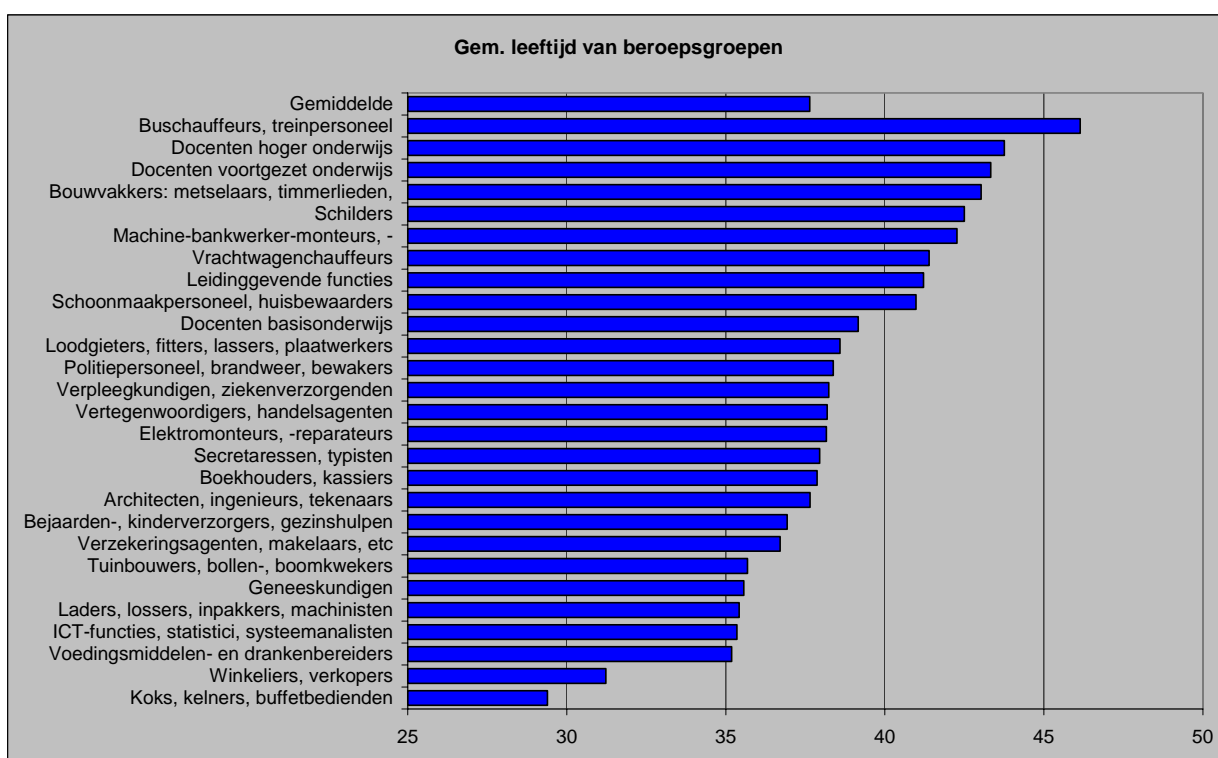
In hoofdstuk 12 worden alle gevonden resultaten samengevat.

2 Gemiddelde leeftijd van beroepsgroepen

Tabel 1: Gemiddelde leeftijd van beroepsgroepen (vraag 3)

	Gem. leeftijd	Aantal werknemers
1 Schilders	42,50	49
2 Loodgieters, fitters, lassers, plaatwerkers	38,59	136
3 Bouwvakkers: metselaars, timmerlieden, etc	43,03	273
4 Drukkers en verwante functies	39,79	79
5 Voedingsmiddelen- en drankenbereiders	35,18	150
6 Kleermakers, stoffeerders, confectiemedew	42,43	42
7 Elektromonteurs, -reparateurs	38,16	108
8 Machine-bankwerker-monteurs, -reparateurs	42,27	197
9 Overige industriële beroepen	40,72	341
10 Buschauffeurs, treinpersoneel	46,14	58
11 Vrachtwagenchauffeurs	41,39	143
12 Laders, lossers, inpakkers, machinisten	35,42	126
13 Overige transportberoepen	38,28	110
14 Secretariaessen, typisten	37,95	367
15 Boekhouders, kassiers	37,87	261
16 Postdistributie personeel	39,70	47
17 Overige administratieve beroepen	38,51	688
18 Vertegenwoordigers, handelsagenten	38,19	166
19 Winkeliers, verkopers	31,23	814
20 Verzekeringsagenten, makelaars, etc	36,71	120
21 Zelfstandige groot- of detailhandelaar	40,88	48
22 Overige commerciële beroepen	35,22	397
23 Koks, kelners, buffetbedienden	29,39	291
24 Schoonmaakpersoneel, huisbewaarders	40,98	132
25 Politiepersoneel, brandweer, bewakers	38,38	138
26 Kappers, schoonheidsspecialisten	28,34	28
27 Overige dienstverlenende functies	39,66	530
28 Geneeskundigen	35,57	116
29 Verpleegkundigen, ziekenverzorgenden	38,24	499
30 Bejaarden-, kinderverzorgers, gezinshulpen	36,93	315
31 Docenten basisonderwijs	39,16	163
32 Docenten voortgezet onderwijs	43,33	145
33 Docenten hoger onderwijs	43,76	41
34 Architecten, ingenieurs, tekenaars	37,65	276
35 ICT-functies, statistici, systeemanalisten	35,35	400
36 Kunstenaars	39,48	14

	Gem. leeftijd	Aantal werknemers
37 Overige vakspecialisten	38,27	323
39 Veehouders, pluimveehouders	33,07	30
40 Tuinbouwers, bollen-, boomkwekers	35,68	135
42 Overige agrarische beroepen	39,44	60
43 Leidinggevende functies	41,22	694
44 Overige beroepen	36,37	863
Gemiddelde	37,64	9910

De gemiddelde leeftijd van de Nederlandse werknemer in de NEA-steekproef is 37,6 jaar oud. Er zijn relatief oude beroepsgroepen, zoals buschauffeurs & treinpersoneel (gemiddeld 46 jaar oud), docenten hoger onderwijs (gemiddeld bijna 44 jaar) en docenten voortgezet onderwijs (gemiddeld ruim 43 jaar). Aan de andere kant zijn er ook jonge beroepsgroepen, zoals horecapersoneel (gemiddeld 28 jaar) en winkelpersoneel (gemiddeld 31 jaar). Bij oudere beroepsgroepen mag met meer gezondheids- en verzuimproblemen verwacht worden dan bij jongere beroepsgroepen.

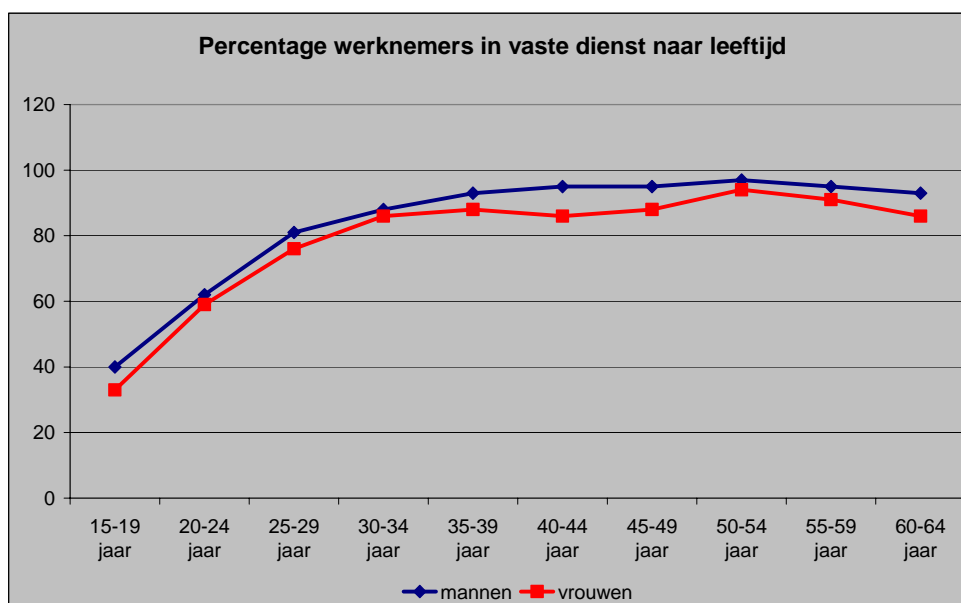
3 Type arbeidscontract

Tabel 2: Percentage in vaste dienst (versus tijdelijke dienst, uitzend- en oproepkracht) (vraag 2.1)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	513	37	40	33
20-24 jaar	1037	61	62	59
25-29 jaar	1122	79	81	76
30-34 jaar	1580	87	88	86
35-39 jaar	1261	91	93	88
40-44 jaar	1433	92	95	86
45-49 jaar	1121	92	95	88
50-54 jaar	1092	96	97	94
55-59 jaar	643	94	95	91
60-64 jaar	123	91	93	86
Gemiddelde	9925	84	87	80

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Conclusie: jongeren tot 24-29 jaar zijn relatief weinig in vaste dienst, vanaf 35 jaar is 90 % of meer van de werknemers in vaste dienst. Opvallend is verder dat vrouwen van welke leeftijdscategorie ook steeds iets minder in vaste dienst zijn dan even oude mannen.

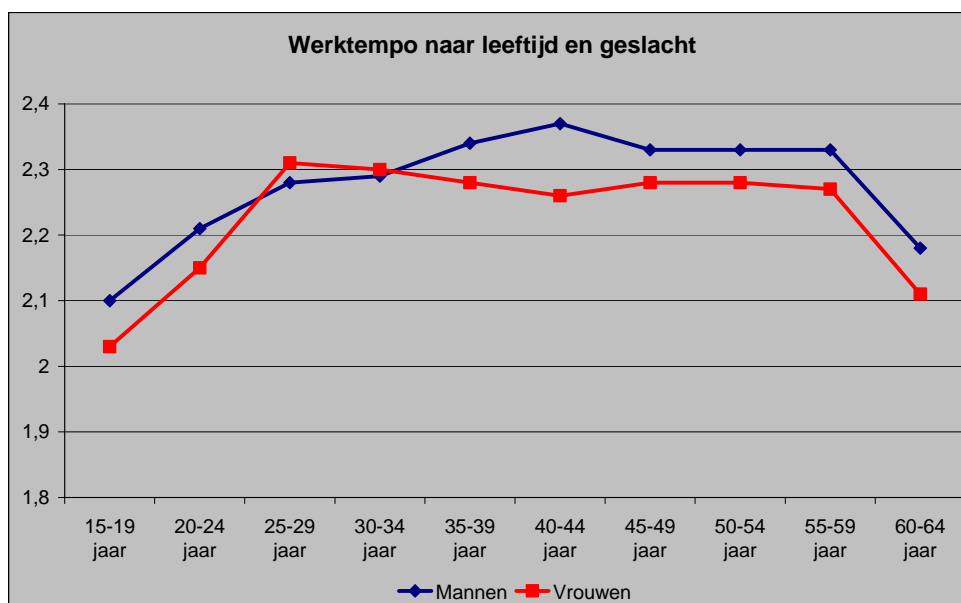
4 'Psychische' werksituatie

Tabel 3: Gem. werktempo (vraag 5 met 11 items; 1=nooit, 4=altijd)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	2,07	2,10	2,03
20-24 jaar	1039	2,18	2,21	2,15
25-29 jaar	1124	2,29	2,28	2,31
30-34 jaar	1581	2,29	2,29	2,30
35-39 jaar	1258	2,31	2,34	2,28
40-44 jaar	1439	2,32	2,37 !!	2,26
45-49 jaar	1124	2,31	2,33	2,28
50-54 jaar	1094	2,31	2,33	2,28
55-59 jaar	629	2,31	2,33	2,27
60-64 jaar	118	2,15	2,18	2,11
Gemiddelde	9927	2,28	2,30	2,25

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

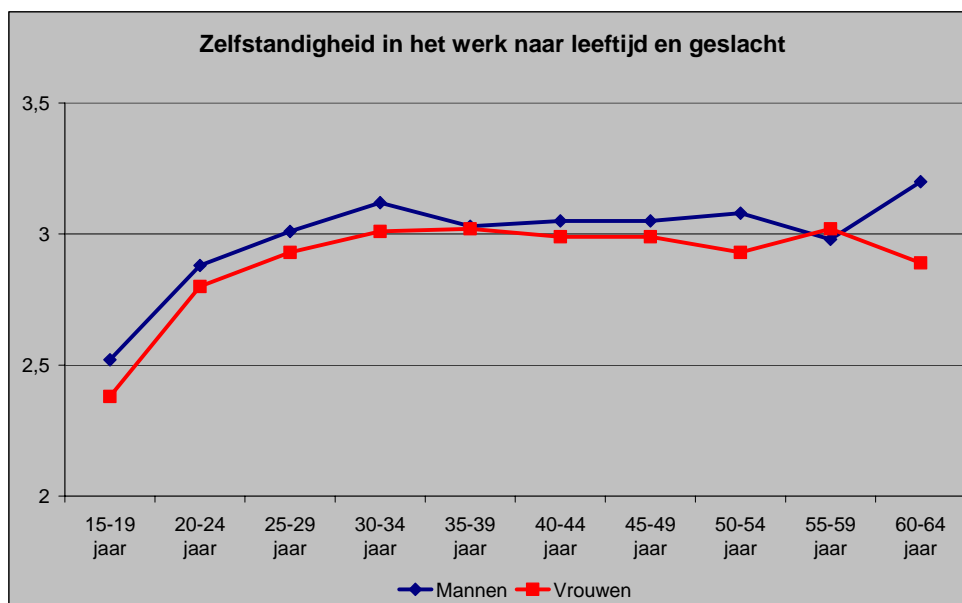
Tabel 3 laat zien dat het werktempo met de leeftijd oploopt tot aan circa 25-34 jaar bij de vrouwen en circa 40-44 jaar bij de mannen. Die leeftijdsgroepen kan men omschrijven als de spitsuurgroepen bij uitstek. Daarna stabiliseert het werktempo enigszins, zowel bij de mannen als de vrouwen.

Tabel 4: Gem. mate van zelfstandigheid (vraag 6 met 4 items; 1=nooit, 4=altijd)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	2,46	2,52	2,38
20-24 jaar	1034	2,84	2,88	2,80
25-29 jaar	1121	2,97	3,01	2,93
30-34 jaar	1581	3,07	3,12	3,01
35-39 jaar	1259	3,03	3,03	3,02
40-44 jaar	1439	3,03	3,05	2,99
45-49 jaar	1123	3,03	3,05	2,99
50-54 jaar	1093	3,02	3,08	2,93
55-59 jaar	638	2,99	2,98	3,02
60-64 jaar	118	3,10	3,20	2,89
Gemiddelde	9927	2,98	3,01	2,93

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

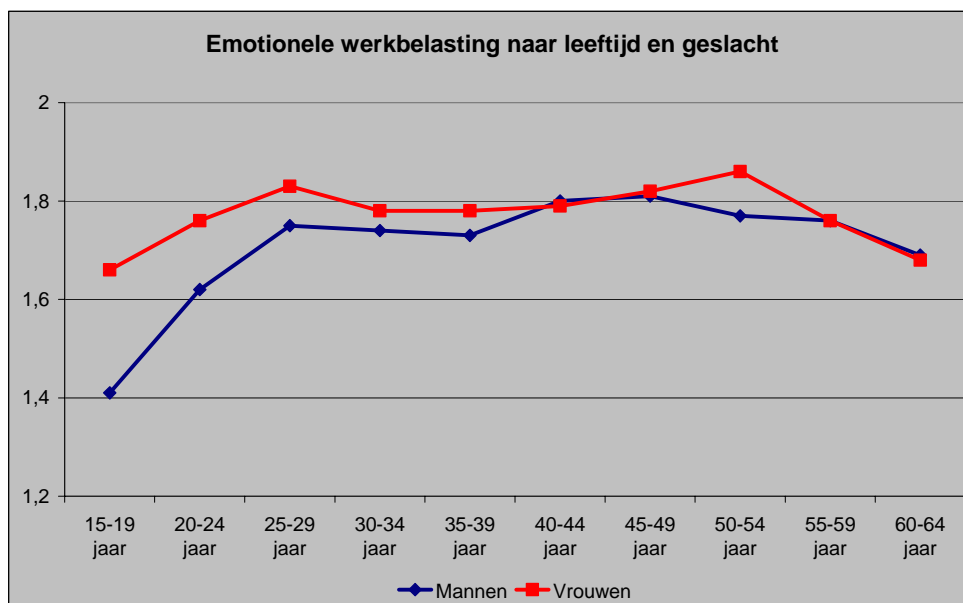

In tabel 4 wordt de mate van zelfstandigheid in het werk weergegeven. Ook bij dit werkkenmerk is sprake van een breed leeftijdsoptimum. Zowel bij de mannen als de vrouwen is de zelfstandigheid het grootst vanaf 30 jaar. Oudere leeftijdsgroepen blijven dus hoog scoren op zelfstandigheid.

Tabel 5: Gem. emotionele werkbelasting (vraag 7 met 7 items; 1=nooit, 4=altijd)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	1,53	1,41	1,66
20-24 jaar	1037	1,69	1,62	1,76
25-29 jaar	1122	1,79	1,75	1,83
30-34 jaar	1581	1,76	1,74	1,78
35-39 jaar	1260	1,75	1,73	1,78
40-44 jaar	1440	1,80	1,80	1,79
45-49 jaar	1123	1,82	1,81	1,82
50-54 jaar	1094	1,80	1,77	1,86
55-59 jaar	639	1,76	1,76	1,76
60-64 jaar	118	1,69	1,69	1,68
Gemiddelde	9935	1,76	1,74	1,79

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

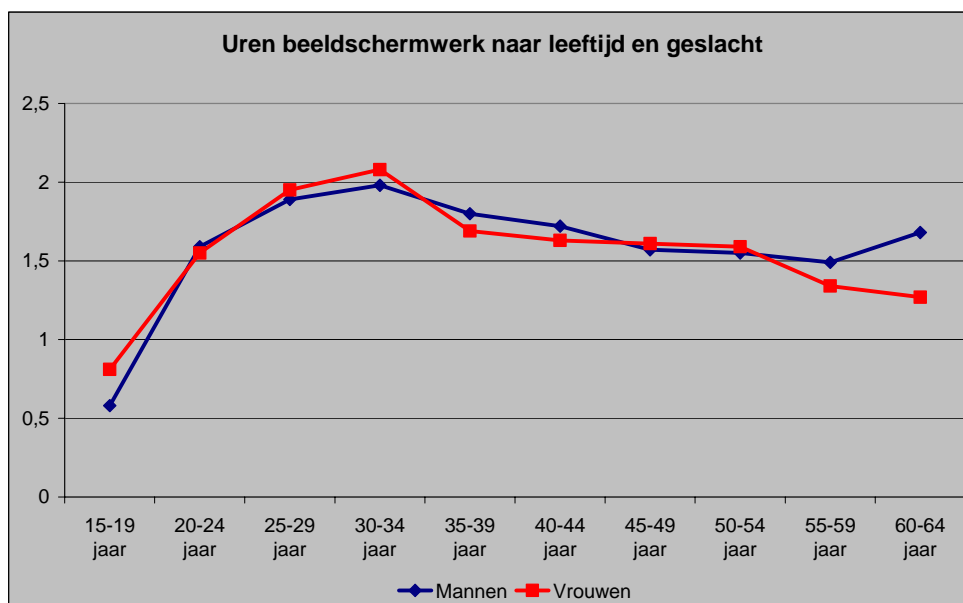
De emotionele belasting in het werk bereikt een toppunt rond de 40-54 jarige leeftijd. Mogelijk heeft dat ook te maken met het feit dat op die leeftijd (emotioneel belastende) leidinggevende activiteiten een groter rol spelen in het totaal der werkzaamheden.

Tabel 6: Beeldschermwerk (in uren per dag; 0=0 uur, 1=1-2 uur, 2=3-5 uur, 3=6-7 uur, 4=8 uur of meer; vraag 13)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	492	0,68	0,58	0,81
20-24 jaar	998	1,57	1,59	1,55
25-29 jaar	1094	1,92	1,89	1,95
30-34 jaar	1538	2,02	1,98	2,08
35-39 jaar	1210	1,75	1,80	1,69
40-44 jaar	1352	1,68	1,72	1,63
45-49 jaar	1083	1,59	1,57	1,61
50-54 jaar	1001	1,56	1,55	1,59
55-59 jaar	553	1,45	1,49	1,34
60-64 jaar	113	1,55	1,68	1,27
Gemiddelde	9435	1,67	1,67	1,68

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,983$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Beeldschermwerk culmineert - zowel bij de mannen als de vrouwen – rond de leeftijd van 25 tot 34 jaar. Bij de oudere groepen neemt beeldschermwerk beduidend af. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn verwaarloosbaar.

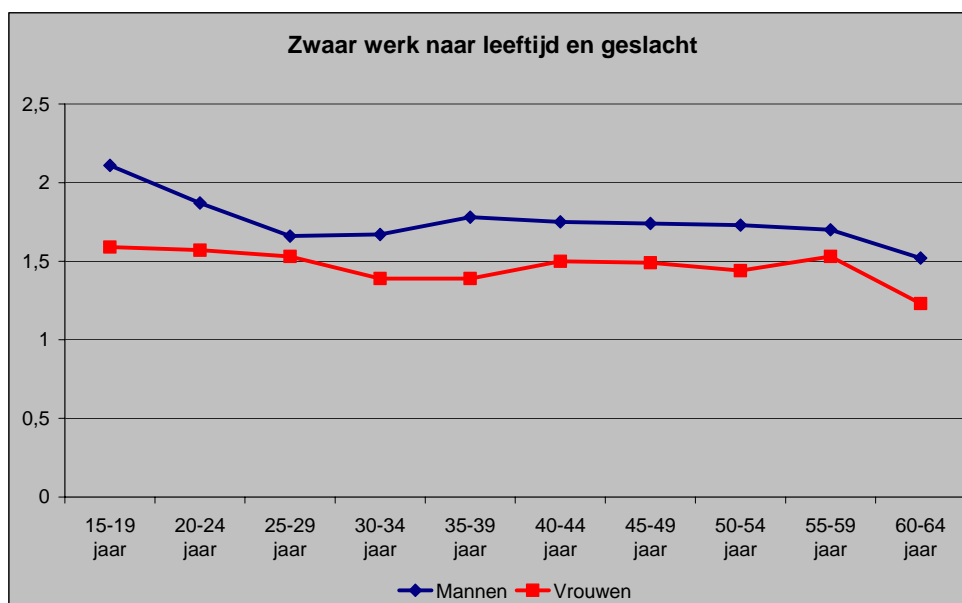
5 ‘Fysieke’ werksituatie

Tabel 7: Zwaar werk (gem. tillen, duwen, trekken; vraag 8 met 8 items; 1=zelden/nooit; 4=heel vaak)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	516	1,88	2,11	1,59
20-24 jaar	1037	1,72	1,87	1,57
25-29 jaar	1120	1,59	1,66	1,53
30-34 jaar	1575	1,56	1,67	1,39
35-39 jaar	1254	1,60	1,78	1,39
40-44 jaar	1420	1,65	1,75	1,50
45-49 jaar	1115	1,64	1,74	1,49
50-54 jaar	1085	1,62	1,73	1,44
55-59 jaar	628	1,65	1,70	1,53
60-64 jaar	117	1,41	1,52	1,23
Gemiddelde	9866	1,63	1,75	1,48

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Zwaar werk (zie tabel 7) wordt –zowel bij de mannen als de vrouwen– het meest uitgevoerd door de jongste leeftijdsgroepen, dus door de 15-24 jarigen. Vanaf 25-29 jaar komt het uitvoeren van zwaar werk op een stabiel niveau. Bij de 60-64 jarigen is tenslotte een lichte daling waarneembaar.

Tabel 8: Lawaai (% hard moeten praten en ook gehoorbescherming dragen; som van 'soms, regelmatig, heel vaak', vraag 12)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	8,25	15,17	0,00
20-24 jaar	1039	9,53	17,65	1,72
25-29 jaar	1118	12,10	22,11	2,40
30-34 jaar	1584	13,40	20,55	2,81
35-39 jaar	1263	15,10	26,40	1,11
40-44 jaar	1431	16,02	26,25	0,54
45-49 jaar	1126	16,06	27,01	1,08
50-54 jaar	1093	18,36	28,66	0,67
55-59 jaar	648	16,80	23,36	3,07
60-64 jaar	122	10,97	15,90	1,24
Gemiddelde	9945	14,21	23,61	1,53

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Werken in een lawaaiërie situatie is gedefinieerd aan de hand van (a) hard moeten praten om zich verstaanbaar te maken en (b) gehoorbeschermingsmiddelen (moeten) dragen. Dit werkkenmerk vraagt dus a.h.w. naar de werksituatiekant en naar de persoonlijke kant. Er is een buitengewoon sterk verschil tussen mannen en vrouwen wat betreft het werken in een lawaaiërie situaties, namelijk 33 % versus 11-12 %. Leeftijdverschillen zijn minder makkelijk te duiden. Bij de mannen scoort de leeftijdsgroep 35-54 jaar het hoogst. Waarschijnlijk heeft dat mede te maken met het verouderingsproces, waardoor beschermingsmiddelen meer gedragen (moeten) worden.

Tabel 9: Gevaarlijk werk in % (vraag 14.1)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	20,88	30,96	8,87
20-24 jaar	1038	23,71	36,98	10,92
25-29 jaar	1122	23,81	32,09	15,71
30-34 jaar	1581	22,73	30,00	11,94
35-39 jaar	1259	25,84	36,33	12,87
40-44 jaar	1431	25,17	34,39	11,24
45-49 jaar	1123	25,84	35,74	12,22
50-54 jaar	1091	25,84	34,78	10,72
55-59 jaar	643	22,94	30,55	6,77
60-64 jaar	122	14,42	19,36	4,77
Gemiddelde	9930	24,21	33,43	11,76

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,002$

Bij gevaarlijk werk zijn geen duidelijk interpreteerbare verschillen tussen leeftijdsgroepen waar te nemen. Het lijkt erop dat gevaarlijk werk toch nog het meest uitgevoerd wordt door 35-54 jarige werknemers.

Tenslotte worden de drie meest voorkomende gevaren in het werk (vallen van hoogte, struikelen & uitglijden, snijden & steken) onder de loep genomen.

Een en ander kan als volgt samengevat worden. Het zijn: (a) typische ‘mannen’ gevaren, dus komen bij vrouwen weinig of niet voor (b) gevaren die het meest voorkomen onder de, qua leeftijd, brede midden-groep; de zeer jonge en de oudste werknemers lijken in situaties werkzaam te zijn waarin deze gevaren veel minder voorkomen.

Tabel 10: Belangrijkste gevaar: vallen van hoogte (in procenten; Vraag 14.2-1)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	5	10	0
20-24 jaar	1039	6	12	1
25-29 jaar	1123	8	13	3
30-34 jaar	1581	8	12	0
35-39 jaar	1260	9	15	1
40-44 jaar	1435	8	13	1
45-49 jaar	1127	9	14	2
50-54 jaar	1095	9	13	2
55-59 jaar	644	9	13	0
60-64 jaar	123	7	9	2
Gemiddeld	9947	8	13	1

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,002$

Tabel 11: Belangrijkste gevaar: Struikelen, uitglijden (in procenten, Vraag 14.2-2)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	9	15	2
20-24 jaar	1039	10	17	3
25-29 jaar	1123	12	18	6
30-34 jaar	1581	11	16	3
35-39 jaar	1260	13	21	4
40-44 jaar	1435	12	19	3
45-49 jaar	1127	13	19	4
50-54 jaar	1095	12	17	3
55-59 jaar	644	10	14	1
60-64 jaar	123	6	9	0
Gemiddeld	9947	12	17	4

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,005$

Tabel 12: Belangrijkste gevaar: Snijden, steken (in procenten, Vraag 14.2-4)

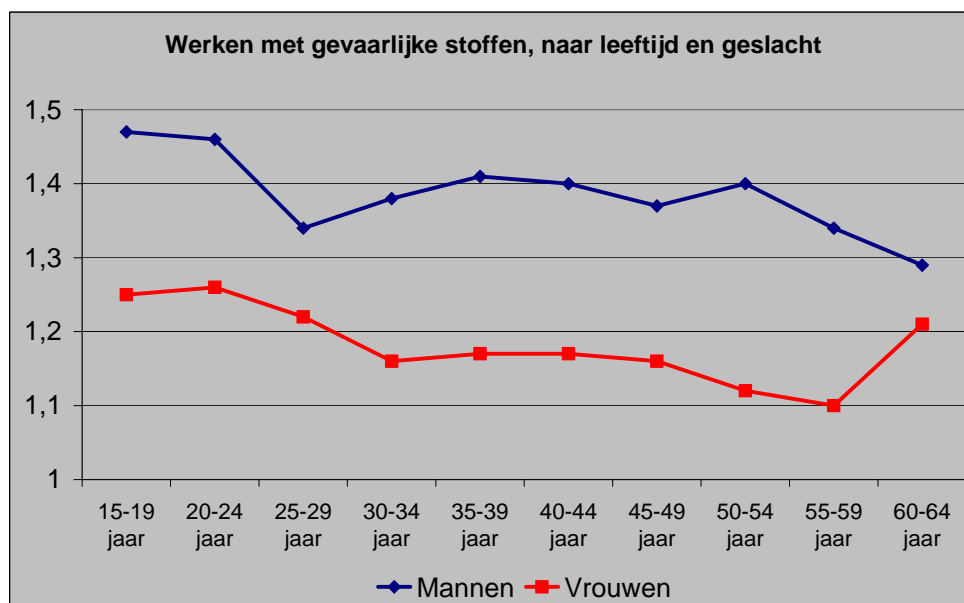
	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	11	18	3
20-24 jaar	1039	9	14	4
25-29 jaar	1123	9	11	6
30-34 jaar	1581	9	12	3
35-39 jaar	1260	10	14	4
40-44 jaar	1435	8	12	3
45-49 jaar	1127	7	10	2
50-54 jaar	1095	8	11	2
55-59 jaar	644	7	10	2
60-64 jaar	123	3	4	0
Gemiddeld	9947	8	12	3

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,105$

Tabel 13: Werken met gevaarlijke stoffen (gemiddelde van de 3 items van vraag 17.1, 1=zelden of nooit, 4=dagelijks)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	512	1,37	1,47	1,25
20-24 jaar	1038	1,36	1,46	1,26
25-29 jaar	1117	1,28	1,34	1,22
30-34 jaar	1575	1,29	1,38	1,16
35-39 jaar	1251	1,30	1,41	1,17
40-44 jaar	1413	1,30	1,40	1,17
45-49 jaar	1102	1,29	1,37	1,16
50-54 jaar	1055	1,30	1,40	1,12
55-59 jaar	618	1,27	1,34	1,10
60-64 jaar	115	1,26	1,29	1,21
Gemiddeld	9795	1,30	1,39	1,18

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,053$

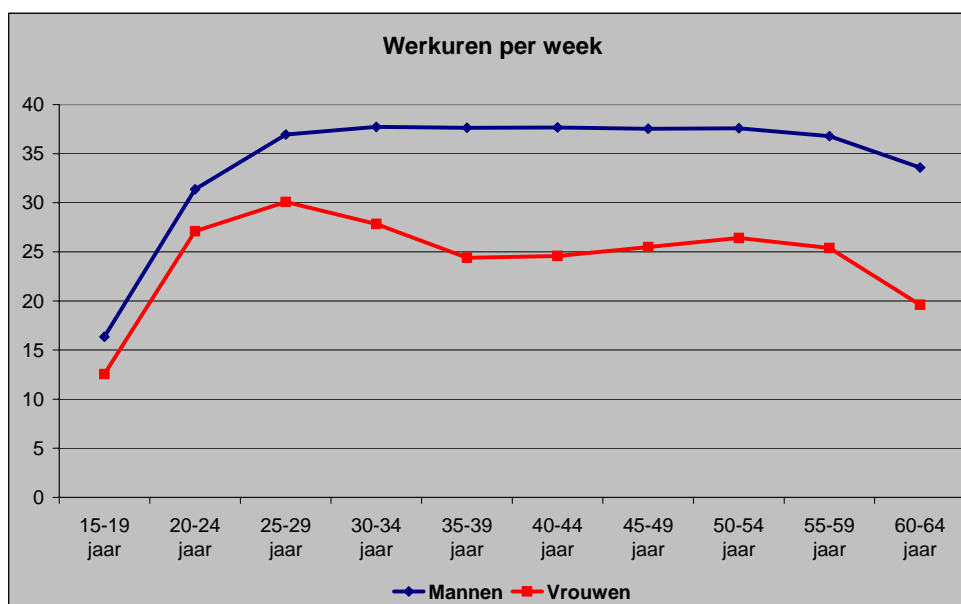
Het werken met gevaarlijke stoffen komt bij mannen significant meer voor dan bij vrouwen, maar er is geen significant verschil tussen de leeftijdsgroepen.

6 Werktijd, overwerk en tijd voor zorg

Tabel 14: Omvang van [contractuele] dienstverband, in uren per week? (vraag 2.2)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	494	14,60	16,35	12,55
20-24 jaar	1008	29,16	31,37	27,10
25-29 jaar	1118	33,48	36,96	30,09
30-34 jaar	1576	33,77	37,72	27,84
35-39 jaar	1261	31,74	37,64	24,41
40-44 jaar	1427	32,41	37,68	24,59
45-49 jaar	1120	32,45	37,54	25,49
50-54 jaar	1083	33,47	37,59	26,41
55-59 jaar	640	33,05	36,79	25,40
60-64 jaar	121	28,94	33,59	19,62
Gemiddelde	9847	31,56	35,90	25,72

Significantie van het verschil tussen geslacht: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

De uren die mannen en vrouwen per week aan hun werk besteden verschillen niet alleen gemiddeld, maar ook wat betreft de levensfase. Mannen werken het meest in de relatief lange periode 30-54 jaar (ruim 37 uur per week). Bij vrouwen ligt de top met 27-30 uur per week rond het 20-34ste jaar, maar bereikt rond het 45-59ste een nieuwe top op een wat lager niveau, namelijk met 25-26 uur per week.

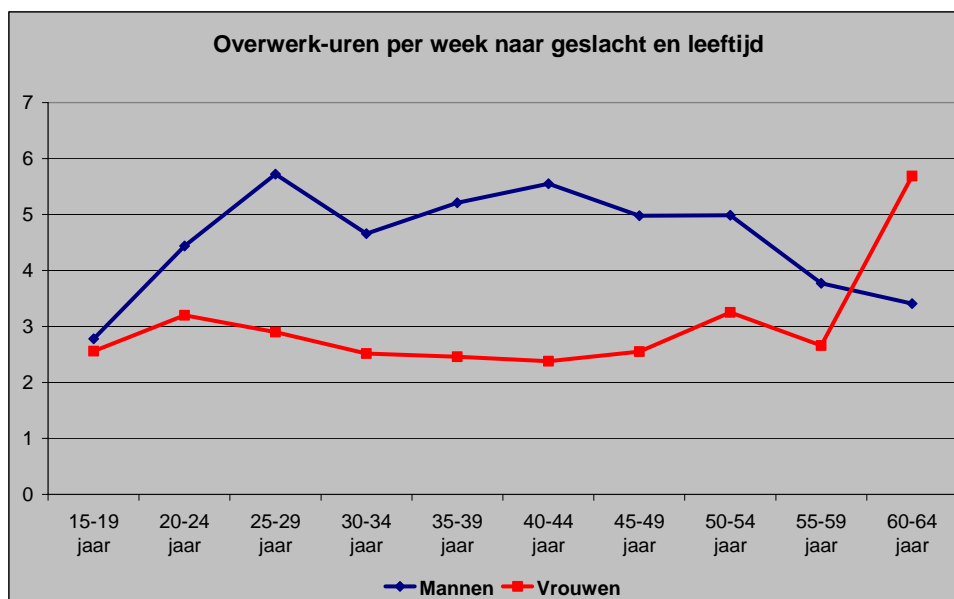
Bij 60-64 jarigen daalt het aantal werkuren per week weer, waarschijnlijk als anticipatie op pensionering.

Behalve in de allerhoogste leeftijdsklasse (60-64 jaar) maken mannen meer overwerkuren dan vrouwen. In de periode 25-54 jaar worden door mannen de meeste overwerkuren gemaakt.

Tabel 15: Aantal overuren gemiddeld per week (vraag 2.5)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	459	2,68	2,78	2,56
20-24 jaar	985	3,81	4,44	3,20
25-29 jaar	1059	4,31	5,72	2,90
30-34 jaar	1477	3,81	4,66	2,52
35-39 jaar	1169	4,05	5,21	2,46
40-44 jaar	1336	4,30	5,55	2,38
45-49 jaar	1036	3,97	4,98	2,55
50-54 jaar	1018	4,38	4,99	3,25
55-59 jaar	597	3,39	3,77	2,66
60-64 jaar	111	4,12	3,41	5,69
Gemiddelde	9246	3,97	4,85	2,74

Significantie van het verschil tussen geslacht: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,001$

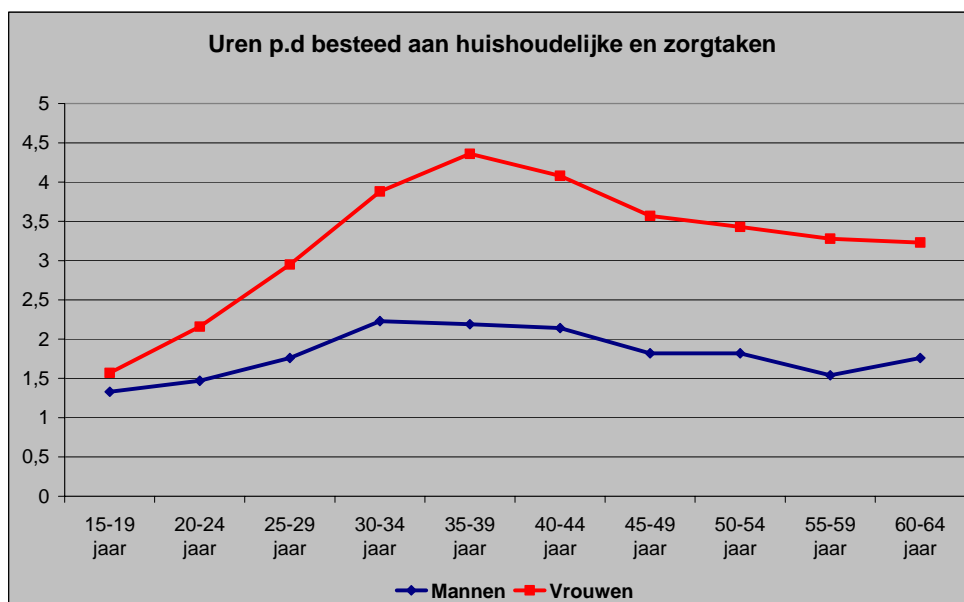

Tabel 16: Uren per dag besteed aan huishoudelijke taken en zorgetaken (vraag 1.5)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	431	1,45	1,33	1,57
20-24 jaar	992	1,81	1,47	2,16
25-29 jaar	1091	2,36	1,76	2,95
30-34 jaar	1527	2,90	2,23	3,88
35-39 jaar	1228	3,16	2,19	4,36
40-44 jaar	1388	2,92	2,14	4,08
45-49 jaar	1068	2,57	1,82	3,57
50-54 jaar	1016	2,42	1,82	3,43
55-59 jaar	591	2,10	1,54	3,28
60-64 jaar	110	2,26	1,76	3,23
Gemiddelde	9442	2,55	1,90	3,40

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Begrijpelijk is dat in de leeftijdsklassen 30-45 jaar de meeste tijd – zowel door mannen als vrouwen – besteed wordt aan huishoudelijke en zorgetaken. Bij mannen gaat het in die fase om ruim 2 uur per dag, bij vrouwen om een kleine 4 uur tot meer dan 4 uur per dag.

7 Uitgevoerde en benodigde arbo-maatregelen

Tabel 17: Werkdrukmaatregelen (gemidd. over vijf vragen: percentage niet genomen, maar wel nodig; vraag 19)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	4	3	5
20-24 jaar	1033	8	8	7
25-29 jaar	1121	9	8	9
30-34 jaar	1570	9	8	11
35-39 jaar	1252	8	8	9
40-44 jaar	1429	10	10	8
45-49 jaar	1115	11	11	11
50-54 jaar	1084	13	13	12
55-59 jaar	636	10	10	10
60-64 jaar	120	11	8	19
Gemiddelde	9881	9	9	9

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,346$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Tabel 18: RSI-maatregelen genomen (gemidd. over vier vragen, percentage niet genomen maar wel nodig; vraag 19)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	512	8	2	14
20-24 jaar	1037	17	18	16
25-29 jaar	1118	16	16	17
30-34 jaar	1571	15	14	18
35-39 jaar	1257	14	13	14
40-44 jaar	1421	14	15	12
45-49 jaar	1113	14	14	15
50-54 jaar	1068	14	16	12
55-59 jaar	624	12	12	12
60-64 jaar	120	16	13	19
Gemiddelde	9840	14	14	15

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,266$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,001$

Zowel bij werkdruk als bij RSI verschillen mannen en vrouwen niet significant van elkaar wat betreft hun mening over niet genomen, maar nog wel nodige maatregelen. Bij werkdruk zegt 9 procent van de

werknemers dat maatregelen dienaangaande *niet* genomen zijn, maar wel nodig. Bij RSI ligt dit percentage rond 14-15 procent.

Voorts zijn er significante verschillen tussen de leeftijdsgroepen. In het algemeen worden de hoogste ‘noodzakelijkheidpercentages’ bij de oudere werknemers aangetroffen. Bij RSI springen de 20-34-jarigen er ook uit met hun hoge wensen.

Opvallend is het hoge percentage van 19 % bij de 60-64 jarige vrouwen, zowel bij werkdruk- als bij RSI-maatregelen. Vrouwen in die leeftijdsklasse vinden maatregelen dus extra nodig.

Tabel 19: Percentage benodigde arbo-maatregelen (gemidd. over tien benodigde arbo-maatregelen, % zeer en enigszins nodig; vraag 21)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	14	8	21
20-24 jaar	1038	17	19	14
25-29 jaar	1122	20	21	20
30-34 jaar	1581	19	21	16
35-39 jaar	1255	17	21	13
40-44 jaar	1424	21	24	17
45-49 jaar	1110	21	24	16
50-54 jaar	1081	24	28	18
55-59 jaar	640	23	26	16
60-64 jaar	119	20	18	24
Gemiddelde	9890	20	22	17

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,002$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Ook zijn er in de NEA-vragenlijst tien vragen gesteld over benodigde arbo-maatregelen. Mannen zijn daarin ‘veeleisender’ dan vrouwen en oudere werknemers ‘veeleisender’ dan jongere werknemers.

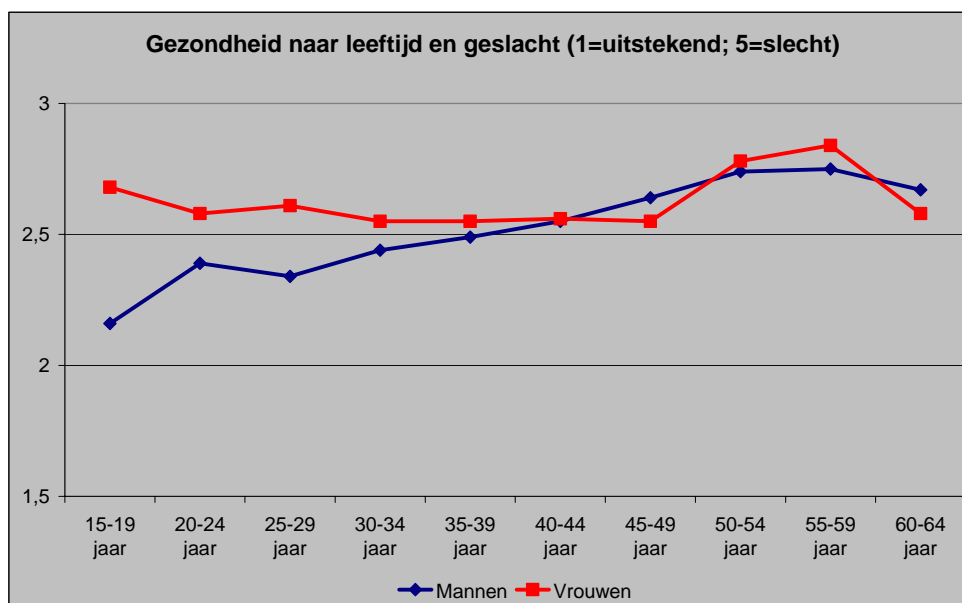
8 Gezondheid, herstelbehoefte en RSI

Tabel 20: Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw gezondheid? (1=uitstekend, 5=slecht; vraag 22)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	2,40	2,16	2,68
20-24 jaar	1039	2,49	2,39	2,58
25-29 jaar	1123	2,48	2,34	2,61
30-34 jaar	1582	2,48	2,44	2,55
35-39 jaar	1261	2,51	2,49	2,55
40-44 jaar	1438	2,55	2,55	2,56
45-49 jaar	1125	2,60	2,64	2,55
50-54 jaar	1096	2,75	2,74	2,78
55-59 jaar	647	2,78	2,75	2,84
60-64 jaar	123	2,65	2,67	2,58
Gemiddelde	9955	2,56	2,52	2,61

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

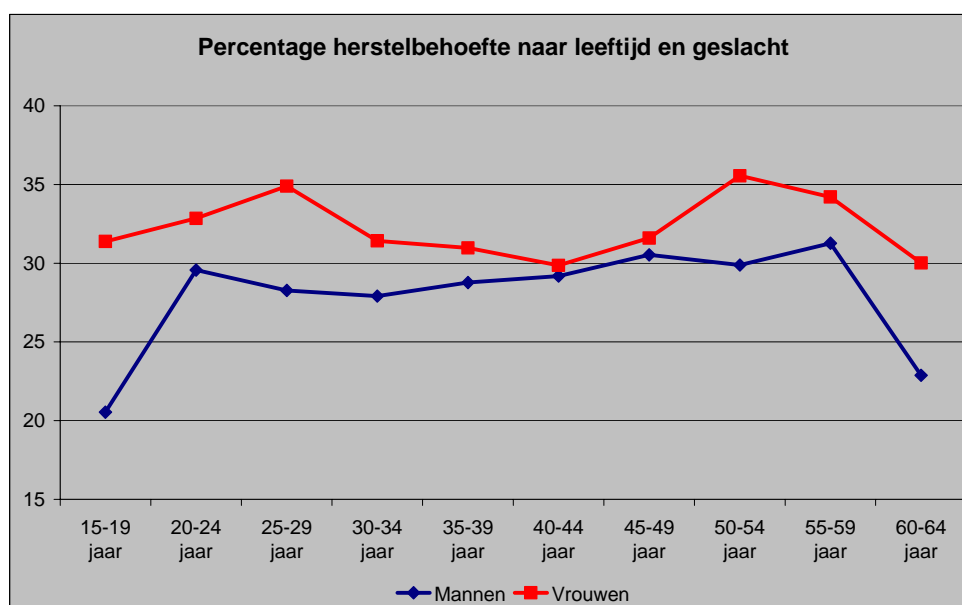
De beoordeling van de eigen gezondheid met behulp van één vraag, laat zien dat jongere mannen hun gezondheid als betere beoordelen dan oudere mannen. Bij de vrouwen zijn de verschillen tussen jongere en oudere werknemers minder pregnant.

Tabel 21: Mate van herstelbehoefte na het werk (vraag 23, in procenten, gemiddelde over 11 items, alfa=0,87)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	25	21	31
20-24 jaar	1036	31	30	33
25-29 jaar	1119	32	28	35
30-34 jaar	1575	29	28	31
35-39 jaar	1256	30	29	31
40-44 jaar	1429	29	29	30
45-49 jaar	1123	31	31	32
50-54 jaar	1087	32	30	36
55-59 jaar	641	32	31	34
60-64 jaar	123	26	23	30
Gemiddelde	9909	30	29	32

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: p= ,000; tussen leeftijdsgroepen: p= ,000

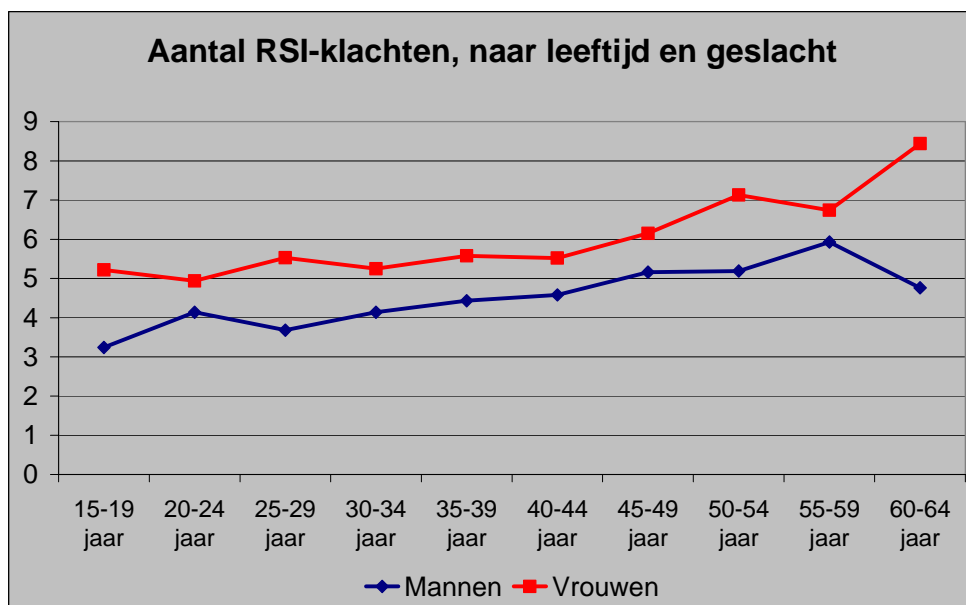

De herstelbehoefte van vrouwen is iets hoger dan die van de mannen. Herstelbehoefte is bij 15-19 jarigen en bij 60-64 jarigen lager dan bij de andere leeftijdsgroepen, die ongeveer op een gelijk niveau zitten. De daling van de herstelbehoefte bij 60-64-jarigen heeft wellicht te maken met de mogelijkheid dat dit relatief gezonde ‘overlevers’ zijn. Het verschijnsel dat in principe kwetsbare groeperingen, laag scoren op gezondheidsproblemen, wordt ook wel met het ‘healthy worker effect’ aangeduid.

Tabel 22: Aantal RSI-klachten/punten (12 items van vraag 24.1, 0-36 punten)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	4,14	3,24	5,22
20-24 jaar	1034	4,54	4,14	4,94
25-29 jaar	1121	4,62	3,68	5,53
30-34 jaar	1582	4,58	4,14	5,25
35-39 jaar	1258	4,93	4,43	5,58
40-44 jaar	1426	4,95	4,58	5,52
45-49 jaar	1122	5,57	5,16	6,15
50-54 jaar	1073	5,90	5,19	7,13
55-59 jaar	633	6,22	5,93	6,74
60-64 jaar	120	6,04	4,76	8,44
Gemiddelde	9888	5,03	4,54	5,71

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Het aantal RSI-klachten loopt duidelijk op met de leeftijd. Ook is er een significant verschillen tussen mannen en vrouwen.

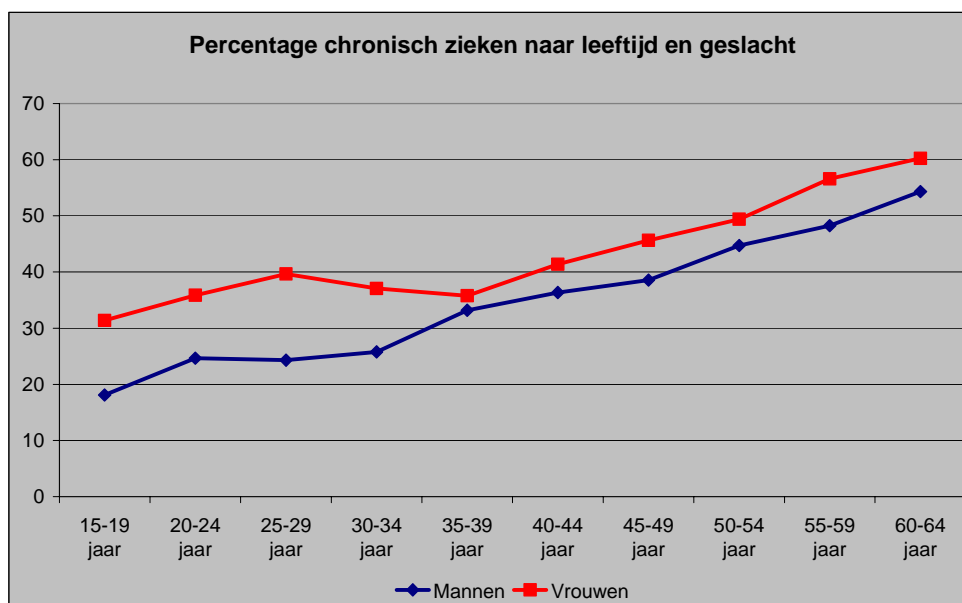
9 Chronische ziekte en arbeidshandicap

Vrouwen rapporteren een hoger percentage chronisch zieken dan mannen, namelijk 40,7 versus 33,5 procent. Bovendien neemt het percentage bijna lineair toe met de leeftijd (zie figuur 28).

Tabel 23: Percentage chronisch zieken (vraag 31.1)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	519	24,1	18,1	31,4
20-24 jaar	1034	30,3	24,7	35,9
25-29 jaar	1120	32,1	24,3	39,7
30-34 jaar	1579	30,4	25,8	37,1
35-39 jaar	1260	34,3	33,2	35,8
40-44 jaar	1436	38,3	36,4	41,4
45-49 jaar	1118	41,6	38,6	45,7
50-54 jaar	1086	46,5	44,7	49,4
55-59 jaar	638	51,2	48,3	56,6
60-64 jaar	123	56,6	54,3	60,3
Gemiddelde	9913	36,6	33,5	40,7

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Iemand heeft een arbeidshandicap, indien hij/zij een chronische aandoening heeft en daar bovendien door belemmerd wordt bij de uitvoering van het werk.

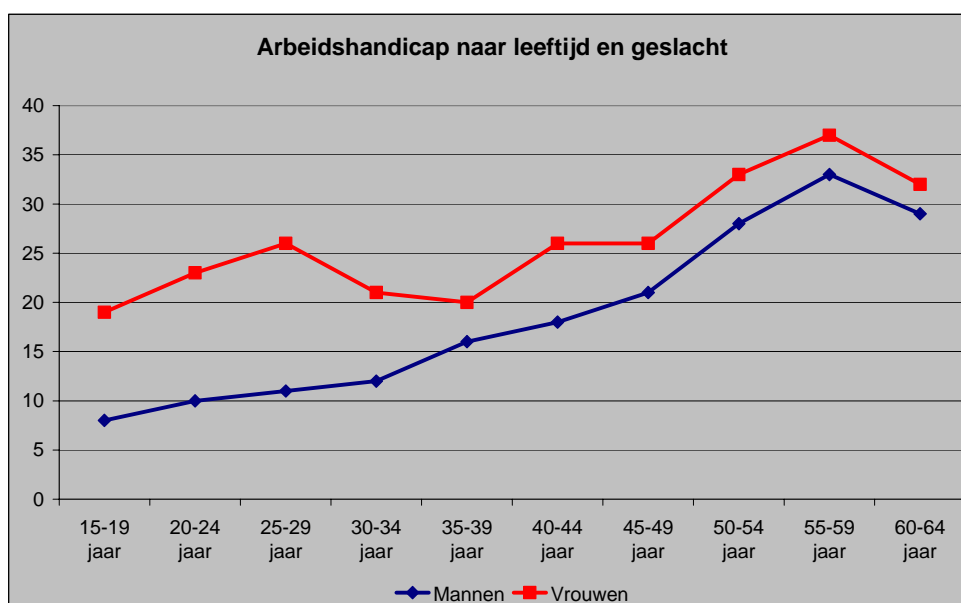
In deze zin (zie figuur 29) heeft 21 % van alle Nederlandse werknemers een arbeidshandicap. Bij de vrouwen is het percentage 25 % en bij de mannen 18 %.

Met de leeftijd neemt het percentage arbeidsgehandicapten ongeveer lineair toe. Opnieuw is het verschijnsel zichtbaar dat er weer een lichte teruggang optreedt (nu van arbeidshandicap) bij 60-64 jarigen.

Tabel 24: Mate van arbeidsgehandicaptheid (wel aandoening en licht of sterk belemmerd; vraag 31.1 en 31.2)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	519	13	08	19
20-24 jaar	1034	17	10	23
25-29 jaar	1114	19	11	26
30-34 jaar	1570	16	12	21
35-39 jaar	1256	18	16	20
40-44 jaar	1432	21	18	26
45-49 jaar	1115	23	21	26
50-54 jaar	1082	30	28	33
55-59 jaar	635	34	33	37
60-64 jaar	123	31	29	32
Gemiddelde	9880	21	18	25

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

10 Arbeidsongevallen

Bij arbeidsongevallen zijn géén duidelijke leeftijdseffecten vast te stellen. Als alle typen ongevallen (met en zonder verzuim) in ogen-schouw genomen worden, dan kan hooguit vastgesteld worden dat er een lichte verhoging van het aantal ongevallen aanwezig is bij de jongste leeftijdsgroepen. Dat verschijnsel lijkt met name bij de mannen voor te komen. Tenslotte is er een (wellicht toevallige) uitschieter waarneembaar bij de oudste leeftijdsgroep bij de vrouwen. Een duidelijke uitleg hiervoor lijkt niet meteen voor handen.

Tabel 25: Ongeval% met verzuim (vraag 16)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	515	2,25	,00	4,95
20-24 jaar	1022	3,34	3,93	2,76
25-29 jaar	1114	3,20	3,67	2,73
30-34 jaar	1576	2,85	3,55	1,83
35-39 jaar	1249	3,36	4,09	2,47
40-44 jaar	1417	2,19	2,82	1,27
45-49 jaar	1111	2,16	3,37	,50
50-54 jaar	1074	3,94	3,65	4,42
55-59 jaar	637	2,61	3,53	,81
60-64 jaar	122	3,45	3,95	2,51
Gemiddeld	9835	2,91	3,37	2,30

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,044$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,021$

Tabel 26: Ongeval% zonder verzuim (vraag 16)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	515	4,06	5,46	2,38
20-24 jaar	1022	5,09	7,05	3,22
25-29 jaar	1114	3,67	4,87	2,48
30-34 jaar	1576	2,14	2,52	1,59
35-39 jaar	1249	2,93	3,26	2,54
40-44 jaar	1417	3,93	4,27	3,44
45-49 jaar	1111	4,16	3,78	4,69
50-54 jaar	1074	2,67	2,85	2,37
55-59 jaar	637	2,50	2,35	2,84
60-64 jaar	122	4,80	1,05	12,53
Gemiddeld	9835	3,42	3,80	2,92

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,509$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,002$

Tabel 27: Ongeval% met+zonder verzuim (vraag 16)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	515	6,31	5,46	7,33
20-24 jaar	1022	8,43	10,98	5,98
25-29 jaar	1114	6,86	8,54	5,21
30-34 jaar	1576	5,00	6,06	3,43
35-39 jaar	1249	6,29	7,34	5,01
40-44 jaar	1417	6,12	7,09	4,72
45-49 jaar	1111	6,32	7,14	5,19
50-54 jaar	1074	6,60	6,51	6,79
55-59 jaar	637	5,11	5,88	3,65
60-64 jaar	122	8,25	5,00	15,04
Gemiddeld	9835	6,33	7,17	5,22

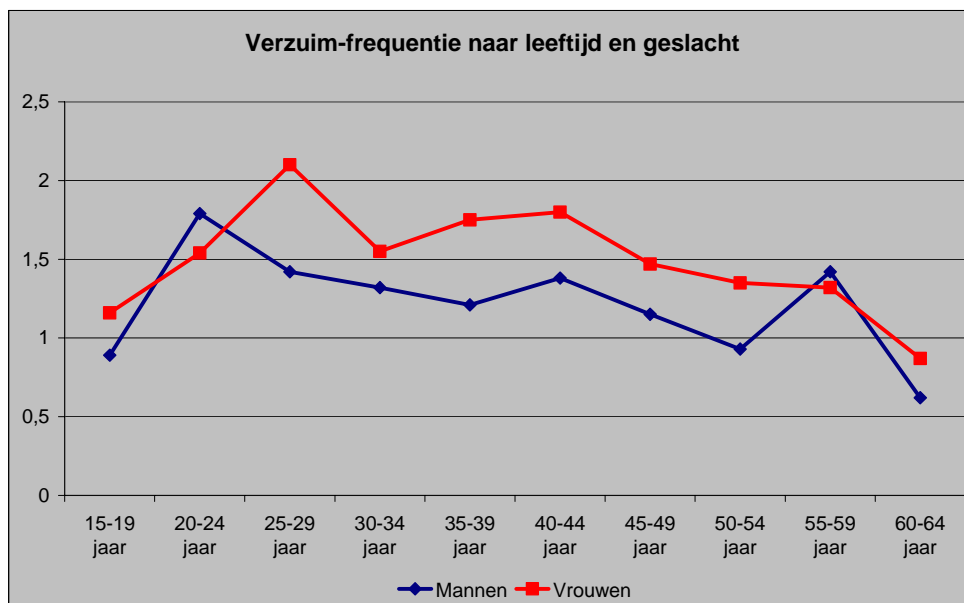
Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,370$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,008$

11 Ziekteverzuim

Tabel 28: Hoe vaak heeft u de afgelopen 12 maanden verzuimd? (vraag 27.2)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	481	1,01	,89	1,16
20-24 jaar	976	1,66	1,79	1,54
25-29 jaar	1044	1,77	1,42	2,10
30-34 jaar	1487	1,41	1,32	1,55
35-39 jaar	1158	1,45	1,21	1,75
40-44 jaar	1312	1,54	1,38	1,80
45-49 jaar	1048	1,28	1,15	1,47
50-54 jaar	1062	1,09	,93	1,35
55-59 jaar	618	1,38	1,42	1,32
60-64 jaar	122	,70	,62	,87
Gemiddeld	9308	1,42	1,28	1,61

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,063$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,025$

De verzuimfrequentie van vrouwen ligt iets hoger dan van de mannen, namelijk 1,61 keer per jaar ten opzichte van 1,28 keer per jaar.

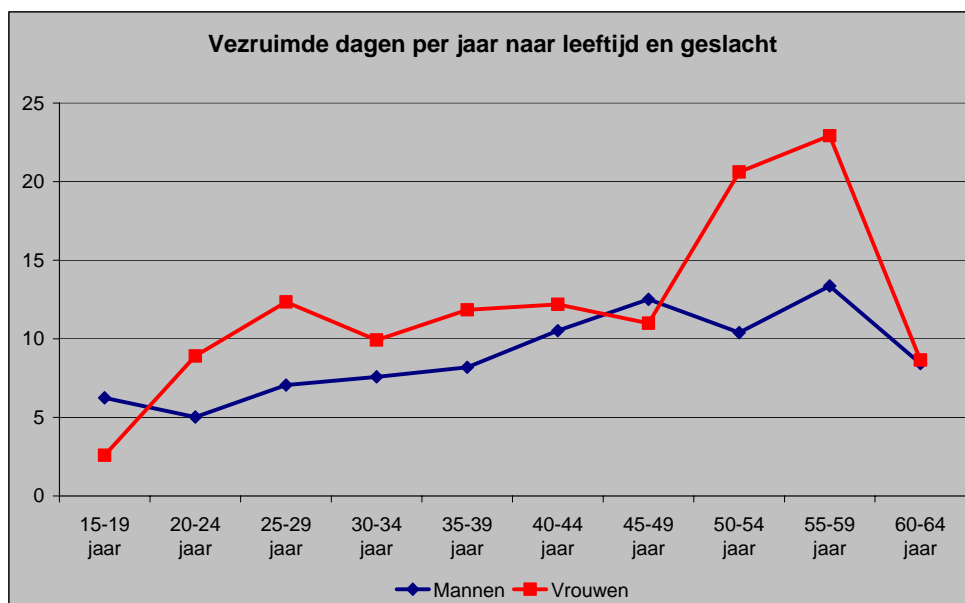
Met het toenemen van de leeftijd daalt de verzuimfrequentie heel licht.

Daarentegen (zie tabel 29) neemt de verzuimduur (het aantal dagen per jaar) substantieel toe met de leeftijd. Jongeren verzuim circa 5-10 dagen per jaar. Bij de ouderen is dit aantal 15-20 verzuimde dagen per jaar.

Tabel 29: Hoeveel dagen heeft u de afgelopen 12 maanden verzuimd? (vraag 27.3)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	474	4,66	6,25	2,59
20-24 jaar	959	6,98	5,02	8,90
25-29 jaar	1048	9,73	7,06	12,35
30-34 jaar	1488	8,50	7,58	9,92
35-39 jaar	1153	9,81	8,19	11,84
40-44 jaar	1298	11,16	10,52	12,19
45-49 jaar	1046	11,88	12,51	10,99
50-54 jaar	1071	14,11	10,39	20,61
55-59 jaar	629	16,44	13,36	22,93
60-64 jaar	121	8,44	8,42	8,65
Gemiddeld	9286	10,39	9,13	12,14

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,000$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

In vraag 24.2 van de NEA is er naar gevraagd of het werk de laatste drie maanden onderbroken diende te worden, voortijdig beëindigd diende te worden, etc. ten gevolge van RSI-klachten (zie tabel 30).

Gemiddeld gebeurde dat zo'n 6 procent van de werknemers wel en 94 % niet. Bij de vrouwen wat meer dan bij de mannen, en bij de ouderen significant meer dan bij de jongeren.

Tabel 30: RSI-effecten (gemiddelde over vijf vragen, % soms-vaak-altijd het werk moeten onderbreken; vraag 24)

	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	520	5,0	5,2	4,6
20-24 jaar	1037	6,4	4,8	7,8
25-29 jaar	1122	5,4	3,3	7,4
30-34 jaar	1569	5,8	4,8	7,3
35-39 jaar	1259	5,2	5,2	5,3
40-44 jaar	1426	5,8	5,7	5,9
45-49 jaar	1117	6,8	7,1	6,4
50-54 jaar	1076	8,9	7,5	11,3
55-59 jaar	635	9,8	9,1	11,5
60-64 jaar	121	7,7	9,8	3,6
Gemiddelde	9884	6,4	5,8	7,2

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,249$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Belangwekend in het kader van het verzuim van jongeren en ouderen, is de vraag in hoeverre het verzuim werkgebonden was. Vraag 28.3 vroeg in hoeverre de klachten bij het verzuim het gevolg waren van het werk. Tabel 31 laat zien dat zo'n kwart van de klachten (24 %) te maken heeft met het werk.

Tabel 31: Mate van werkgebondenheid van de klachten bij het laatste verzuimgeval (in procenten, 0=nee, weet niet, 1=ja; vraag 28.3)

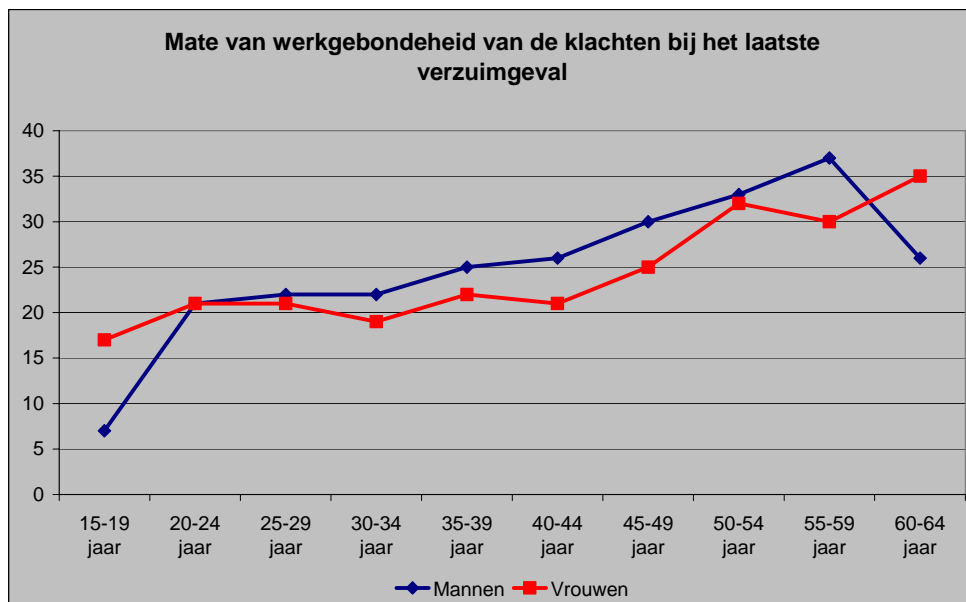
	Aantal werknemers	Allen	Mannen	Vrouwen
15-19 jaar	210	13	7	17
20-24 jaar	625	21	21	21
25-29 jaar	728	21	22	21
30-34 jaar	945	20	22	19
35-39 jaar	752	24	25	22
40-44 jaar	821	23	26	21
45-49 jaar	607	28	30	25
50-54 jaar	548	33	33	32
55-59 jaar	308	35	37	30
60-64 jaar	40	28	26	35
Gemiddelde	5585	24	26	22

Significantie van het verschil tussen man-vrouw: $p = ,811$; tussen leeftijdsgroepen: $p = ,000$

Bij de mannen is de mate van werkgebondenheid van de klachten iets hoger dan bij de vrouwen. Bovendien is een duidelijk leeftijdseffect

waarneembaar: ouderen wijten hun klachten méér aan het werk dan jongeren. Hoe is dat te duiden? Enerzijds hebben we bijv. gezien dat zwaar werk afneemt met de leeftijd (wel kan schade door zwaar werk op jonge leeftijd pas op latere leeftijd manifest worden). Anderzijds hebben we gezien dat bijv. het werktempo en de emotionele werkbelasting bij ouderen op constant hoog niveau blijft. Daar kan zelfs cumulatie optreden.

Het feit dat ouderen hun klachten bij verzuim meer aan het werk toeschrijven dan jongeren, kan te maken hebben met (a) per saldo belastender werk bij ouderen en (b) de iets grotere onbalans bij ouderen tussen belasting en belastbaarheid.

12 Samenvatting resultaten

Gemiddelde leeftijd van beroepsgroepen

De gemiddelde leeftijd van de Nederlandse werknemer in de NEA-steekproef is 37,6 jaar oud. Er zijn relatief oude beroepsgroepen, zoals buschauffeurs & treinpersoneel (gemiddeld 46 jaar oud), docenten hoger onderwijs (44 jaar) en docenten voortgezet onderwijs (43 jaar). Er zijn ook jonge beroepsgroepen, zoals horecapersoneel (28 jaar) en winkelpersoneel (31 jaar). Bij oudere beroepsgroepen mag met meer gezondheids- en verzuimproblemen verwacht worden dan bij jongere beroepsgroepen.

Type arbeidscontract

Jongeren tot 24-29 jaar zijn relatief weinig in vaste dienst, met de onzekerheid van dien. Vanaf 35 jaar is 90% of meer van de werknemers in vaste dienst. Opvallend is verder dat vrouwen van welke leeftijdscategorie ook steeds iets minder in vaste dienst zijn dan even oude mannen.

‘Psychische’ werksituatie

- Het werktempo loopt op met de leeftijd. En wel tot aan circa 25-34 jaar bij de vrouwen en tot circa 40-44 jaar bij de mannen. Daarna stabiliseert het werktempo zich enigszins, zowel bij de mannen als de vrouwen.
- Bij zelfstandigheid in het werk is ook sprake van een breed leeftijdsoptimum. Zowel bij de mannen als de vrouwen is de zelfstandigheid het grootst vanaf 30 jaar. Oudere leeftijdsgroepen blijven dus hoog scoren op zelfstandigheid.
- De emotionele belasting in het werk bereikt een toppunt rond 40-54 jarige leeftijd. Mogelijk heeft dat ook te maken met het feit dat op die leeftijd - emotioneel belastende - leidinggevende activiteiten een grote rol spelen in het totaal der werkzaamheden.
- Beeldschermwerk culmineert - zowel bij de mannen als de vrouwen - rond de leeftijd van 25 tot 34 jaar. Bij de oudere groepen komt beeldschermwerk beduidend minder voor.

‘Fysieke’ werksituatie

- Zwaar werk wordt - zowel bij de mannen als de vrouwen - het meest uitgevoerd door de jongste leeftijdsgroepen, dus door de 15-24 jarigen. Vanaf 25-29 jaar komt het uitvoeren van zwaar werk op een stabiel niveau. Bij de 60-64 jarigen is tenslotte opnieuw een lichte daling in zwaar werk waarneembaar.

- Werken in een lawaaierige situatie is gedefinieerd aan de hand van (a) hard moeten praten om zich verstaanbaar te maken en (b) gehoorbeschermingsmiddelen (moeten) dragen. Op deze wijze vraagt dit werkkenmerk zowel naar de werksituatiekant als naar de persoonlijke kant. Leeftijdsverschillen zijn niet makkelijk te duiden. Bij de mannen scoren de oudste leeftijdsgroepen (35-54 jaar) het hoogst. Waarschijnlijk heeft dat mede te maken met het verouderingsproces, waardoor beschermingsmiddelen meer gedragen (moeten) worden.
- Bij gevaarlijk werk zijn ook geen duidelijk interpreteerbare verschillen tussen leeftijdsgroepen waar te nemen. Het lijkt erop dat gevaarlijk werk toch nog het meest uitgevoerd wordt door oudere (35-54 jarige) werknemers.
- De drie meest voorkomende gevaren in het werk (vallen van hoogte, struikelen & uitglijden, snijden & steken) komen het meest voor onder de, qua leeftijd, brede middengroep. De zeer jonge en de oudste werknemers lijken in situaties werkzaam te zijn, waarin deze gevaren minder voorkomen.
- Het werken met gevaarlijke stoffen komt bij mannen significant meer voor dan bij vrouwen, maar er is géén significant verschil tussen de leeftijdsgroepen.

Uren besteed aan werk en zorg

- De uren die mannen en vrouwen per week aan hun werk besteden verschillen niet alleen gemiddeld, maar ook wat betreft de levensfase. Mannen werken het meest in de relatief lange periode 30-54 jaar (ruim 37 uur per week). Bij vrouwen ligt de top met 27-30 uur per week rond het 20-34ste jaar, maar bereikt rond het 45-59ste een nieuwe top op een wat lager niveau, namelijk met 25-26 uur per week. Bij 60-64 jarigen daalt het aantal werkuren per week weer, waarschijnlijk als anticipatie op pensionering.
- Behalve in de allerhoogste leeftijdsklasse (60-64 jaar) maken mannen meer overwerkuren dan vrouwen. In de periode 25-54 jaar worden door mannen de meeste overwerkuren gemaakt.
- Begrijpelijk is dat in de leeftijdsklassen 30-45 jaar de meeste tijd – zowel door mannen als vrouwen – besteed wordt aan huishoudelijke en zorgtaken. Bij mannen gaat het in die fase om ruim 2 uur per dag, bij vrouwen om een kleine 4 uur tot meer dan 4 uur per dag.

Arbo-maatregelen

- Bij werkdruk zegt 9 procent van de werknemers dat maatregelen niet genomen zijn, maar wel nodig zijn. Bij RSI ligt dit ‘noodzakelijkheidpercentage’ rond 14-15 procent.
- Voorts zijn er significante verschillen tussen de leeftijdsgroepen. In het algemeen worden de hoogste ‘noodzakelijkheidpercentages’ bij de oudere werknemers aangetroffen. Bij RSI springen de 20-34-jarigen er ook uit met hun hoge wensen.
- Opvallend is het hoge percentage van 19 % bij de 60-64 jarige vrouwen, zowel bij werkdruk- als bij RSI-maatregelen. Vrouwen in die leeftijdsklasse vinden maatregelen dus extra nodig.
- Ook zijn er in de NEA-vragenlijst tien vragen gesteld over benodigde arbo-maatregelen. Mannen zijn daarin ‘veeleisender’ dan vrouwen en oudere werknemers zijn opnieuw ‘veeleisender’ dan jongere werknemers.

Gezondheid, herstelbehoefte en RSI

- De beoordeling van de eigen gezondheid laat zien dat jongere mannen hun gezondheid als beter beoordelen dan oudere mannen. Bij de vrouwen zijn de verschillen tussen jongere en oudere werknemers minder pregnant.
- De herstelbehoefte van vrouwen is iets hoger dan die van de mannen. De herstelbehoefte is bij 15-19 jarigen en bij 60-64 jarigen lager dan bij de andere leeftijdsgroepen, die ongeveer op een gelijk niveau zitten. De daling van de herstelbehoefte bij 60-64-jarigen heeft wellicht te maken met de mogelijkheid dat dit relatief gezonde ‘overlevers’ zijn. Het verschijnsel dat in principe kwetsbare groeperingen, laag scoren op gezondheidsproblemen, wordt ook wel met het ‘healthy worker effect’ aangeduid.
- Het aantal RSI-klachten loopt duidelijk op met de leeftijd. Ook rapporteren vrouwen significant meer RSI-klachten dan mannen.

Chronische ziekte en arbeidshandicap

- Vrouwen rapporteren een hoger percentage chronisch zieken dan mannen, namelijk 41 versus 33 procent. Bovendien neemt het percentage - zowel bij de mannen als de vrouwen - lineair toe met de leeftijd.
- Iemand heeft een arbeidshandicap, indien hij/zij een chronische aandoening heeft en daar bovendien door belemmerd wordt bij de uitvoering van het werk. In deze zin heeft 21 % van alle Nederlandse werknemers een arbeidshandicap. Bij de vrouwen is het percentage 25 % en bij de mannen 18 %. Met de leeftijd neemt het percentage

arbeidsgehandicapten regelmatig toe. Opnieuw is echter het verschijnsel zichtbaar dat er weer een lichte teruggang optreedt (nu van arbeidshandicap) bij 60-64 jarigen.

Arbeidsongevallen

Bij arbeidsongevallen zijn géén duidelijke leeftijdseffecten vast te stellen. Als alle typen ongevallen (met en zonder verzuim) in ogen-schouw genomen worden, dan kan hooguit vastgesteld worden dat er een lichte verhoging van het aantal ongevallen aanwezig is bij de jongste leeftijdsgroepen. Dat verschijnsel lijkt met name bij de mannen voor te komen. Tenslotte is er een (mogelijk toevallige) uitschieter waarneembaar bij de oudste leeftijdsgroep bij de vrouwen.

Ziekteverzuim

- De verzuimfrequentie van vrouwen ligt iets hoger dan van de mannen, namelijk 1,6 keer per jaar ten opzichte van 1,3 keer per jaar. Met het toenemen van de leeftijd daalt de verzuimfrequentie heel licht.
- Daarentegen neemt de verzuimduur (het aantal dagen per jaar) substantieel toe met de leeftijd. Jongeren verzuim circa 5-10 dagen per jaar. Bij de ouderen is dit aantal 15-20 verzuimde dagen per jaar.
- Ook is in de NEA gevraagd of het werk de laatste drie maanden onderbroken diende te worden, voortijdig beëindigd diende te worden, etc. ten gevolge van RSI-klachten. Gemiddeld gebeurde dat bij zo'n 6 procent van de werknemers wel en bij 94 % niet. Bij de vrouwen wat meer dan bij de mannen, en bij de ouderen significant meer dan bij de jongeren.
- Belangwekend in het kader van het verzuim van jongeren en ouderen, is de vraag in hoeverre het verzuim werkgebonden was. Gevraagd werd in hoeverre de klachten bij het laatste verzuimgeval het gevolg waren van het werk. Zo'n kwart van de klachten (24 %) bleek te maken te hebben met het werk.

Bij de mannen is de mate van werkgebondenheid van de klachten iets hoger dan bij de vrouwen. Bovendien is een duidelijk leeftijdseffect waarneembaar: ouderen wijten hun klachten méér aan het werk dan jongeren. Hoe is dat te duiden? Enerzijds hebben we bijv. gezien dat zwaar werk afneemt met de leeftijd (wel kan schade door zwaar werk op jonge leeftijd pas op latere leeftijd manifest worden). Anderzijds hebben we gezien dat bijv. het werktempo en de emotionele werkbelasting bij ouderen op constant hoog niveau blijft. Daar kan zelfs cumulatie optreden. Het feit dat ouderen hun klachten bij verzuim meer aan het werk toeschrijven dan jongeren, kan te maken

hebben met (a) per saldo meer belastend werk bij ouderen en (b) de iets grotere onbalans bij ouderen tussen belasting en belastbaarheid.

Belangrijke conclusies uit dit rapport

- Jongeren werken vaak op flexibele contracten, ouderen zijn meestal in vaste dienst.
- Mannen maken de langste werkweken als ze 30-54 jaar oud zijn; vrouwen werken het meest rond hun 20-34ste jaar.
- Zwaar werk en beeldschermwerk komt het meest bij jongeren voor.
- Werktempo en emotionele werkbelasting lopen op met het ouder worden en blijven bij ouderen op constant hoog niveau.
- Bij gevaarlijk werk en werken met gevaarlijke stoffen zijn geen duidelijke verschillen tussen leeftijdsgroepen te zien.

- Gezondheidsklachten, RSI-klachten, chronische ziekten en arbeidshandicap nemen toe met het ouder worden.
- De verzuimfrequentie daalt licht met het ouder worden; daarentegen neemt het totaal aantal dagen verzuim per jaar substantieel toe met de leeftijd.
- Ouderen schrijven hun klachten bij verzuim méér toe aan het werk dan jongeren, hetgeen te maken kan hebben met per saldo belastender werk bij ouderen en/of de wat grotere onbalans bij ouderen tussen belasting en belastbaarheid.
- Bij arbeidsongevallen zijn géén duidelijke leeftijdseffecten te zien.
- In het algemeen vinden oudere werknemers meer dat er in hun bedrijf arbomaatregelen genomen dienen te worden dan jongere werknemers.

13 Relevante literatuur NEA

Bossche, S.N.J. van den. *Intimidatie en geweld op het werk: secundaire analyses Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, oktober 2004.

Bossche, S.N.J. van den & Smulders, P.G.W. *De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003: Methodologie en globale resultaten*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Smulders, P.G.W. *Ziekteverzuim: hoogte, oorzaken, aandoeningen, werkgebondenheid en maatregelen: secundaire analyses Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Smulders, P.G.W. & Bossche, S.N.J. van den. *De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003: eerste resultaten (brochure)*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Smulders, P.G.W. *Nederlanders over hun werk: Methodologie en tabellenboek TNO Arbeidssituatie Surveys 2000 en 2002*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2003.

Smulders, P.G.W., Andries, F. & Otten, F. *Hoe denken Nederlanders over hun werk...? Opzet, kwaliteit en eerste resultaten van de TNO Arbeidssituatie Survey*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2001.

Bijlage 1: Geanalyseerde thema's en vraag-items

3 Beroep of functie [één antwoord]

2 Type dienstverband

2.1 Wat is de aard van uw werkring?

5. Werktempo/tijddruk/werkdruk [schaal 1-4; 11 items; alfa=0,87]

5.1 Moet u erg snel werken?

5.2 Heeft u te veel werk te doen?

5.3 Moet u extra hard werken om iets af te krijgen?

5.4 Werkt u onder tijdsdruk?

5.5 Moet u zich haasten?

5.6 Kunt u uw werk op uw gemak doen? (omgekeerde scoring)

5.7 Heeft u te maken met een achterstand in uw werkzaamheden?

5.8 Heeft u te weinig werk? (omgekeerde scoring)

5.9 Heeft u problemen met het werktempo?

5.10 Heeft u problemen met de werkdruk?

5.11 Zou u het kalmer aan willen doen in uw werk?

6 Zelfstandigheid in het werk/autonomie [schaal 1-4; 5 items; alfa=0,85]

6.1 Kunt u zelf beslissen hoe u uw werk uitvoert?

6.2 Bepaalt u zelf de volgorde van uw werkzaamheden?

6.3 Beslist u zelf wanneer u een taak uitvoert?

6.4 Wordt uw werkwijze voorgeschreven? (omgekeerde scoring)

6.5 Kunt u uw eigen werkwijze kiezen?

7 Emotioneel zwaar werk [schaal 1-4; 7 items; alfa=0,80]

7.1 Is uw werk emotioneel zwaar?

7.2 Wordt u in uw werk met dingen geconfronteerd die u persoonlijk raken?

7.3 Wordt er door anderen een persoonlijk beroep op u gedaan in uw werk?

7.4 Voelt u zich persoonlijk aangevallen of bedreigd in uw werk?

7.5 Heeft u in uw werk contacten met lastige klanten of patiënten?

7.6 Moet u voor uw werk mensen kunnen overtuigen of overreden?

7.7 Komt u door uw werk in aangrijpende situaties terecht?

13 Beeldschermwerk

13.1 Hoeveel uur per dag werkt u gemiddeld aan een beeldscherm voor uw werk?

8 Zwaar werk [schaal 1-4; 8 items; alfa=0,94]

8.1 Moet u in uw werk lasten van meer dan 5 kg tillen?

8.2 Lasten van meer dan 5 kg duwen of trekken?

8.3 Lasten van meer dan 5 kg dragen?

12 Geluid [schaal 1-4; 2 items; alfa=0,75]

12.1 Is er zoveel lawaai, dat u hard moet praten om u verstaanbaar te maken?

12.2 Gebruikt u bij uw werk gehoorbeschermers, zoals oorkappen of oordopjes?

14 Gevaarlijk werk en gevaren

14.1 Moet u gevaarlijk werk doen?

14.2 Belangrijkste gevaar dat u loopt tijdens uw werk?

14.2-1 Vallen van hoogte

14.2-2 Struikelen, uitglijden

14.2-4 Snijden, steken

17 Gevaarlijke stoffen

17.1 Werkt u met stoffen met Doodskop-etiket (T)?

17.2 Stoffen met Kruis-etiket (Xn)?

17.3 Stoffen met Hand-in-chemicaliën-etiket (C)?

1,2 Werk- en zorguren

2.2 Wat is de omvang van uw [contractuele] dienstverband? [uren/week]

2.5 Hoeveel uren maakt u gemiddeld per week?

1.5 Hoeveel uren p.d. besteedt u gemiddeld aan huishoudelijke taken en zorgtaken?

19 Werkdruk-maatregelen

19.1 Heeft u voorlichting gehad over het omgaan met werkdruk en stress?

19.2 Is uw werklast beperkt (bijvoorbeeld door minder of ander werk)?

19.3 Toestemming gekregen om uw werk beter af te stemmen op uw privé-situatie?

19.4 Heeft u hulp gekregen in het omgaan met conflicten, intimidatie of agressie?

19.5 Is er aandacht besteed aan klachten die ontstonden door werkdruk?

19 RSI-maatregelen

19.6 Voorlichting gekregen over RSI en wat u kunt doen om RSI te verminderen?

19.7 Is uw takenpakket veranderd om de kans op RSI te verminderen?

19.8 Zijn uw werk- of pauzetijden aangepast om de kans op RSI te verminderen?

19.9 Inrichting werkplek aangepast aan lengte-taken, i.v.m. goede werkhouding?

21 Wenselijkheid arbo-maatregelen

21.1 Maatregelen wenselijk tegen werkdruk, werkstress?

21.2 Maatregelen wenselijk tegen emotioneel zwaar werk?

21.3 Maatregelen wenselijk tegen RSI?

21.4 Maatregelen wenselijk tegen lichamelijk zwaar werk?

21.5 Maatregelen wenselijk tegen geluid?

21.6 Maatregelen wenselijk tegen roken door collega's of klanten?

21.7 Maatregelen wenselijk tegen intimidatie, agressie of geweld door klanten?

21.8 Maatregelen wenselijk tegen intimidatie, agressie of geweld door collega's?

21.9 Maatregelen wenselijk tegen gevaarlijke stoffen?

21.10 Maatregelen wenselijk t.a.v. veiligheid, bedrijfsongevallen?

22 Wat vindt u, over het algemeen genomen, van uw gezondheid?

23 Herstelbehoefte na het werk [schaal 0-1; 11 items; alfa=0,87]

23.1 Ik vind het moeilijk om me te ontspannen aan het einde van de werkdag

23.2 Aan het einde van een werkdag ben ik echt op

23.3 Mijn baan maakt dat ik me aan het eind van een werkdag nogal uitgeput voel

23.4 Na het avondeten voel ik me meestal nog vrij fit

23.5 Na het avondeten voel ik me meestal NIET MEER vrij fit

23.6 Ik kom meestal pas op een tweede vrije dag tot rust

23.7 Het kost mij moeite om me te concentreren in mijn vrije uren na het werk

23.8 Kan weinig belangstelling opbrengen voor andere mensen, wanneer zelf net thuis

23.9 Kost meer dan een uur voordat ik helemaal hersteld ben na mijn werk

23.10 Als ik thuis kom, moeten ze mij even met rust laten

23.11 Na werkdag door vermoeidheid niet meer toekomen aan andere bezigheden

23.12 Tijdens laatste deel werkdag, door vermoeidheid werk niet meer zo goed kan doen

24 RSI

24.1 Afg.3 mnd in nek, schouders, armen, polsen, handen, vingers: Ongemakkelijk gevoel

24.2 Stijf gevoel

24.3 Duidelijk aanwijsbare pijnlijke plek

24.4 Pijnlijk gevoel zonder uitstraling

24.5 Pijnlijk gevoel met uitstraling op diverse plekken

24.6 Klachten op meerdere plekken

24.7 Tintelingen

24.8 Doof gevoel

24.9 Krachtsverlies

24.10 Roodheid

24.11 Zwellingen

24.12 Branderig of gloeiend gevoel

31 Chronische ziekte en arbeidshandicap

31.1 Geen chronische aandoening

31.2 Wordt u door uw ziekte/aandoening/handicap belemmerd bij uitvoeren werk?

16 Arbeidsongevallen

16.1 Bent u betrokken geweest bij een ongeval met lichamelijke/geestelijke schade

16.1 Hoe vaak bent u betrokken geweest bij zo'n ongeval?

16.2 Welk soort letsel heeft u hierbij opgelopen? (meest recente)

16.3 Heeft u verzuimd als gevolg van dit ongeval?

16.4 Hoe lang heeft u verzuimd als gevolg van het ongeval? (totaal aantal dagen)

28 Werkgebondenheid verzuim

28.3 Heeft u de indruk dat deze klachten het gevolg waren van het werk dat u deed?

24 Effecten van RSI op aanwezigheid

24.2.1 Moest werk onderbreken door klachten in nek, schouders, armen, polsen, etc.

24.2.2 Moest mijn werk laten liggen door idem

24.2.3 Moest mijn werkdag voortijdig beëindigen door idem

24.2.4 Kon gedurende een halve werkdag mijn normale taken niet uitvoeren door idem

24.2.5 Moest me ziek melden door idem

Bijlage 2: Beschrijving NEA-steekproef (2003)

Verdeling van de werknemers in de steekproef over geslacht, leeftijd en type dienstverband (gewogen cijfers).

	Aantal	%
	werknemers	
Geslacht		
Vrouw	4278	42,7
Man	5751	57,3
<i>Alle werknemers</i>	10030	100
Geslacht onbekend	45	
Steekproefgrootte	10075	
Leeftijd		
15-19 jaar	520	5,2
20-24 jaar	1039	10,4
25-29 jaar	1124	11,3
30-34 jaar	1585	15,9
35-39 jaar	1263	12,7
40-44 jaar	1442	14,5
45-49 jaar	1127	11,3
50-54 jaar	1098	11,0
55-59 jaar	651	6,5
60-64 jaar	123	1,2
<i>Alle werknemers</i>	9973	100
Leeftijd onbekend	102	
Steekproefgrootte	10075	
Type dienstverband		
Werknemer met vast dienstverband (voor onbepaalde tijd)	8394	84,0
Werknemer met tijdelijk dienstverband met uitzicht op vast	664	6,6
Werknemer met tijdelijk dienstverband voor bepaalde tijd	470	4,7
Uitzendkracht	219	2,2
Oproepkracht	250	2,5
<i>Alle werknemers</i>	9997	100
Dienstverband onbekend	78	
Steekproefgrootte	10075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over beroepsgroep (gewogen cijfers).

		Aantal	%
		Werk-	
		nemers	
<i>Ambachtelijk/</i>	Schilders	49	0,5
<i>Industrieel</i>	Loodgieters, fitters, lassers, plaat- en constructie- werkers	142	1,4
	Metselaars, timmerlieden, en andere bouwvakkers	278	2,8
	Drukkers en verwante functies	79	0,8
	Voedingsmiddelen- en drankenbereiders	150	1,5
	Kleermakers, kostuumnaaisters, stoffeerders, confectiemed.	42	0,4
	Elektromonteurs, reparateurs van elektrische apparaten	108	1,1
	Machine-bankwerker-monteurs, instrumentmakers, reparateurs	207	2,1
	Overige ambachtelijke en industriële beroepen	341	3,4
<i>Transport</i>	Buschauffeurs, treinbestuurders, zeelieden	59	0,6
	Vrachtwagenchauffeurs	144	1,4
	Laders, lossers, inpakkers, grondwerk- en kraanmachinisten	126	1,3
	Overige transportberoepen	111	1,1
<i>Administratief</i>	Secretaressen, typisten	367	3,7
	Boekhouders, kassiers	265	2,7
	Postdistributie personeel	47	0,5
	Overige administratieve beroepen	701	7,0
<i>Commercieel</i>	Vertegenwoordigers, handelsagenten	166	1,7
	Winkeliers, winkelbedienden en andere verkopers	819	8,2
	Verzekeringsagenten, makelaars, tussenpersonen	121	1,2
	Zelfstandige groot- of detailhandelaar	48	0,5
	Overige commerciële beroepen	401	4,0
<i>Dienstverlenend</i>	Koks, kelners, buffetbedienden	291	2,9
	Huisbewaarders, schoonmaakpersoneel (in gebouwen)	133	1,3
	Politiepersoneel, brandweer, bewakers	138	1,4
	Kappers, schoonheidsspecialisten	28	0,3
	Overige dienstverlenende functies	539	5,4
<i>Gezondheidszorg/</i>	Geneeskundigen, tandartsen, dierenartsen	117	1,2
<i>Hulpverlening</i>	Verpleegkundigen, ziekenverzorgenden	499	5,0
	Bejaardenverzorger, kinderverzorger, gezinshulp, alfa hulp	318	3,2
<i>Leerkracht/ Docent</i>	Docenten basisonderwijs	163	1,6
	Docenten voortgezet onderwijs	145	1,5

Jongere en oudere werknemers: hun werk, werktijden, ongevallen en verzuim

		Aantal	%
		Werknemers	
	Docenten hoger onderwijs	41	0,4
<i>(Vak-)specialist</i>	Architecten, ingenieurs, verwante technici, tekenaars	276	2,8
	Statistici, wiskundigen, systeemanalisten, ICT-functies	401	4,0
	Kunstenaars	14	0,1
	Overige vakspecialisten	327	3,3
<i>Agrarisch</i>	Akkerbouwers	6	0,1
	Veehouders, pluimveehouders	30	0,3
	Tuinbouwers, bollenkwekers, boomkwekers, hoveniers, e.d	135	1,4
	Vissers, viskwekers, jagers	2	0,0
	Overige agrarische beroepen	60	0,6
<i>Leidinggevend</i>	Leidinggevende functies	698	7,0
<i>Overige beroepen</i>	Overige beroepen	865	8,7
Alle werknemers		9996	100
Beroepsgroep		79	
onbekend			
Totale steekproefgrootte		10075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over bedrijfspgroep (gewogen cijfers).

		Aantal	%
		Werknemers	
<i>Industrie</i>	Voeding- en genotmiddelenindustrie	296	3,0
	Aardolie- en chemische industrie	169	1,7
	Metaalproducten industrie	236	2,4
	Metaal- en elektronische industrie	298	3,0
	Machine-industrie	82	0,8
	Ander type industrie	312	3,1
<i>Bouwnijverheid</i>	Bouwbedrijven	396	4,0
	Bouwinstallatiebedrijven	81	0,8
	Afwerking van gebouwen	81	0,8
<i>Handel</i>	Autohandel en -reparatie	129	1,3
	Groothandel machines en reparatie	66	0,7
	Warenhuizen en supermarkten	471	4,7
	Ander type groot- en detailhandel	826	8,3
<i>Vervoer en communicatie</i>	Wegvervoer, excl. Openbaar vervoer	201	2,0
	Post en telecommunicatie	170	1,7
	Ander type vervoer en communicatie	174	1,7

Jongere en oudere werknemers: hun werk, werktijden, ongevallen en verzuim

	Aantal	%
	Werknemers	
<i>Financiële instellingen</i>		
Bankwezen	288	2,9
Ander type financiële instellingen	218	2,2
<i>Zakelijke dienstverlening</i>		
Computerservice en IT	258	2,6
Juridische-economische dienstverlening	146	1,5
Architecten- en ingenieursbureaus	97	1,0
Ander type zakelijke dienstverlening	452	4,5
<i>Onderwijs</i>		
Basis- en speciaal onderwijs	207	2,1
Voortgezet onderwijs	193	1,9
Hoger onderwijs	108	1,1
<i>Gezondheid- en welzijnszorg</i>		
Ziekenhuizen	349	3,5
Ander type gezondheidszorg	433	4,3
Verpleeg- en bejaardentehuizen	296	3,0
Ander type welzijnszorg	370	3,7
<i>Overheid/openbaar bestuur</i>		
Gemeenten, provincies	261	2,6
Ministeries	167	1,7
Justitiële instellingen	54	0,5
Politie	65	0,6
Ander type openbaar bestuur/overheid	141	1,4
<i>Overige dienstverlening</i>		
Cultuur, sport en recreatie	134	1,3
Ander type cultuur en overige dienstverlening	139	1,4
<i>Overige bedrijfspgroepen</i>		
Landbouw, bosbouw en visserij	274	2,7
Energie- en waterleidingbedrijven	59	0,6
Horeca	418	4,2
Overige bedrijven	884	8,8
Alle werknemers	10000	100
Bedrijfsgroep onbekend	75	
Totale steekproefgrootte	10075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over globale bedrijfs- en beroepsgroep (gewogen cijfers).

	Aantal werknemers	%
Bedrijfsgroep (ingedikt¹)		
Industrie	1534	15,2
Bouwnijverheid	579	5,8
Handel	1571	15,6
Vervoer en Communicatie	593	5,9
Financiële instellingen	645	6,4
Zakelijke dienstverlening	1088	10,8
Onderwijs	512	5,1
Gezondheids- en Welzijnzorg	1482	14,7
Openbaar bestuur/Overheid	904	9,0
Overige dienstverlening	361	3,6
Landbouw, bosbouw en visserij	315	3,1
Energie- en waterleidingbedrijven	59	0,6
Horeca	423	4,2
<i>Alle werknemers</i>	10065	100
Bedrijfsgroep onbekend	10	
<i>Totale steekproefgrootte</i>	10075	
Beroepsgroep (ingedikt)		
	10075	
Ambachtelijk/ Industrieel	1397	14,0
Transport	439	4,4
Administratief	1380	13,8
Commercieel	1555	15,6
Dienstverlenend	1129	11,3
Gezondheidszorg/ Hulpverlening	933	9,3
Leerkracht/ Docent	350	3,5
(Vak-)specialist	1019	10,2
Agrarisch	233	2,3
Leidinggevend	698	7,0
Overige beroepen	865	8,7
<i>Alle werknemers</i>	9996	100
Beroepsgroep onbekend	79	
<i>Totale steekproefgrootte</i>	10075	

¹ Indikking heeft mede plaatsgevonden op basis van beroepsgroepindeling